

2. Sídelní struktura a způsob bydlení

2.1. Sídelní struktura

Malý podíl městského obyvatelstva

Kraj Vysočina (do 30. května 2001 Jihlavský kraj, poté do 1. srpna 2011 jen Vysočina) jako správní celek vznikl k 1. lednu 2000 z pěti okresů, které do té doby patřily do tří různých krajů – Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou do Jihomoravského kraje, Havlíčkův Brod do Východočeského a Pelhřimov do Jihočeského kraje. Tyto okresy byly vytvořeny při předchozí velké reorganizaci státní správy roku 1960 z většího počtu malých okresů, existujících v padesátých letech.

Další změnou, která se odehrála v mezidobí mezi oběma posledními sčítáními lidu, bylo zrušení tehdejších okresních úřadů a převedení jejich pravomocí a úkolů částečně na krajské úřady, částečně na obce s rozšířenou působností. Správních obvodů obcí s rozšířenou působností bylo v Kraji Vysočina vymezeno patnáct. Podle počtu obyvatel je největší správní obvod Jihlava (k datu sčítání 97 904 obyvatel), nejmenší Pacov (9 756 obyvatel), pod který též spadá nejmenší počet obcí (24). Z tohoto hlediska je největší správní obvod Třebíč s 93 obcemi.

Celkem 34 měst, které v kraji existovaly k datu sčítání 2011, bylo po jeho území rozmístěno značně nerovnoměrně. V šesti správních obvodech se nacházelo jediné město, tedy sídlo obecního úřadu s rozšířenou působností (Bystřice nad Pernštejnem, Humpolec, Náměšť nad Oslavou, Nové Město na Moravě, Pacov a Telč). Protikladem byl správní obvod Pelhřimov se sedmi městy, kde byl podíl městského obyvatelstva nejvyšší (67,5 %), za ním těsně následoval obvod Jihlava (66,0 %), nejmenší byl v obvodu Náměšť nad Oslavou (36,6 %).

Podíl městského obyvatelstva činil na Vysočině 57,6 % a v mezikrajském srovnání byl po Středočeském a Olomouckém kraji mezi regiony České republiky třetí nejvyšší.

Tab. 2.1.1 Základní ukazatele sídelní struktury podle správních obvodů obcí s rozšířenou působností

	Počet			Hustota obyvatel (osoby/km ²)	Na 1 obec připadá			Podíl obyvatel žijících (%)	
	obyvatel	obcí			rozloha (km ²)	obyvatel	částí obcí	ve městech	v obci s rozšířenou působností
		celkem	z toho měst						
Kraj celkem	505 565	704	34	74,4	9,7	718,1	2,0	57,6	45,5
v tom správní obvod ORP:									
Bystřice nad Pernštejnem	19 866	39	1	57,1	8,9	509,4	2,3	41,7	41,7
Havlíčkův Brod	51 787	56	4	82,0	11,3	924,8	2,5	60,9	45,9
Humpolec	17 344	25	1	76,1	9,1	693,8	2,6	63,6	63,6
Chotěboř	21 850	31	2	66,4	10,6	704,8	3,3	56,9	42,8
Jihlava	97 904	79	4	106,2	11,7	1239,3	1,8	66,0	51,1
Moravské Budějovice	23 632	47	2	57,1	8,8	502,8	1,3	50,1	31,9
Náměšť nad Oslavou	13 636	27	1	64,5	7,8	505,0	1,2	36,6	36,6
Nové Město na Moravě	19 004	30	1	64,9	9,8	633,5	2,0	52,6	52,6
Pacov	9 756	24	1	41,6	9,8	406,5	2,7	51,0	51,0
Pelhřimov	44 814	71	7	54,2	11,7	631,2	2,7	67,5	36,2
Světlá nad Sázavou	20 162	32	2	69,5	9,1	630,1	2,8	61,9	35,2
Telč	13 036	45	1	44,7	6,5	289,7	1,3	42,5	42,5
Třebíč	74 425	93	3	88,8	9,0	800,3	1,4	57,6	49,7
Velké Meziříčí	35 312	57	2	74,6	8,3	619,5	1,7	47,4	33,1
Žďár nad Sázavou	43 037	48	2	92,7	9,7	896,6	1,6	55,2	51,9

Nízká hustota osídlení v kraji

Řada měst v kraji je dosti mladá, když na ně byla povýšena až po roce 1989. V okrese Havlíčkův Brod to jsou Habry a Ždírec nad Doubravou, na Jihlavsku Brtnice, v okrese Pelhřimov Černovice a Horní Cerekev, v trebičském okrese Hrotovice a na Žďársku Svatka. Jako poslední se městem v kraji stala Červená

Řečice (okres Pelhřimov), která tento statut znovuzískala v roce 2007.

Ve srovnání s ostatními regiony České republiky má Vysočina druhou nejnižší hustotu obyvatelstva (74 osob na km²) po Jihočeském kraji. Největší hustotu obyvatelstva v rámci kraje měl ke dni sčítání správní obvod Jihlava (106,2 osoby na km²). Vzdor jeho velké rozloze se tak projevuje celkový vysoký počet obyvatel (vliv krajského města). V jihlavském správním obvodu též na jednu obec připadal zdaleka nejvyšší počet obyvatel ze všech obvodů kraje.

Nejnižší hustota osídlení byla zaznamenána ve správním obvodu Pacov (41,6 osoby na km²). Nejmenší průměrná rozloha obce a též nejnižší počet obyvatel, připadajících na jednu obec, byl v obvodu Telč (6,5 km² a 290 osob).

Území okresů, tvořících Kraj Vysočina, bylo v předchozích desetiletích poměrně stabilní, v prvním desetiletí nového tisíciletí však došlo k územním změnám, které se nejvíce dotkly Žďárska a Třebíčska. Nejvýznamnější změnou bylo převedení 25 obcí z okresů Žďár nad Sázavou (24 obcí) a Třebíč (1 obec) k Jihomoravskému kraji, ke které došlo k 1. lednu 2005.

Venkovský ráz osídlení na Vysočině

Osídlení v Kraji Vysočina má z velké části podhorský až horský charakter a je charakteristické svou značnou rozdrobeností a velkým počtem menších či malých obcí, osad i samot. Území Kraje Vysočina k 26. březnu 2011 tvořilo 704 obcí, z toho 34 měst. I většina měst však patří spíše k malým či menším, pouze čtyři města měla v roce 2011 více než dvacet tisíc obyvatel a naopak u jiných počet obyvatel nedosahoval ani dvou tisíc. Podobně mezi obcemi na Vysočině jednoznačně převládají malé obce. Tento v zásadě venkovský ráz osídlení do značné míry determinuje demografické charakteristiky obyvatelstva, skladbu domácností i strukturu domovního a bytového fondu kraje.

Tab. 2.1.2 Sídlní struktura podle velikostních skupin obcí k 26. 3. 2011

	Počet obcí	Podíl (%)	Rozloha obcí (km ²)	Podíl (%)	Počet obyvatel	Podíl (%)	Hustota obyvatel (osoby/km ²)
Kraj celkem	704	100,0	6 796	100,0	505 565	100,0	74,4
v tom obce s počtem obyvatel:							
do 199	342	48,6	1 772	26,1	41 148	8,1	23,2
200 - 499	202	28,7	1 703	25,1	61 914	12,2	36,4
500 - 999	96	13,6	1 288	19,0	67 322	13,3	52,3
1 000 - 4 999	47	6,7	1 171	17,2	93 996	18,6	80,3
5 000 - 19 999	13	1,8	614	9,0	108 015	21,4	175,9
20 000 - 49 999	3	0,4	160	2,3	83 095	16,4	520,6
50 000 a více	1	0,1	88	1,3	50 075	9,9	569,7

Vysoký podíl malých obcí v kraji

Počet obcí se až do roku 1989 v důsledku administrativních zásahů postupně snižoval. V roce 1990 však došlo v tomto procesu ke zvratu. Značný počet sídel, tehdejších částí obcí nebo měst, využil změněných politických a společenských poměrů ke svému opětovnému osamostatnění. První vlna tohoto procesu proběhla ještě před sčítáním lidu v březnu 1991 a další dezintegrace pokračovala i v následující dekádě. K 1. březnu 2001 tak na tehdejší území Kraje Vysočina existovalo 730 obcí. V následujícím desetiletí se především v důsledku územních změn tento počet snížil na současných 704 obcí.

Nově vzniklé obce byly většinou malé, což se promítá v nízkém počtu obyvatel připadajících na jednu obec, který v březnu 2011 činil 718. Nejmenší obce do 199 obyvatel k témuž datu představovaly 48,6 % všech obcí v kraji, žilo v nich ale pouze 8,1 % populace Vysočiny. V mezikrajském srovnání je to však zdaleka nejvyšší hodnota, která více než čtyřnásobně převyšuje celorepublikovou úroveň. Obce s 200 – 499 obyvateli, kterých bylo 202, měly 61 914 obyvatel, což představovalo 12,2 % obyvatel kraje. Obce s méně než pěti sty obyvateli se tak na celkovém počtu obcí kraje podílely 77,3 %, na jeho populaci ale jen 20,3 %. Naopak ve čtyřech největších městech Vysočiny žilo

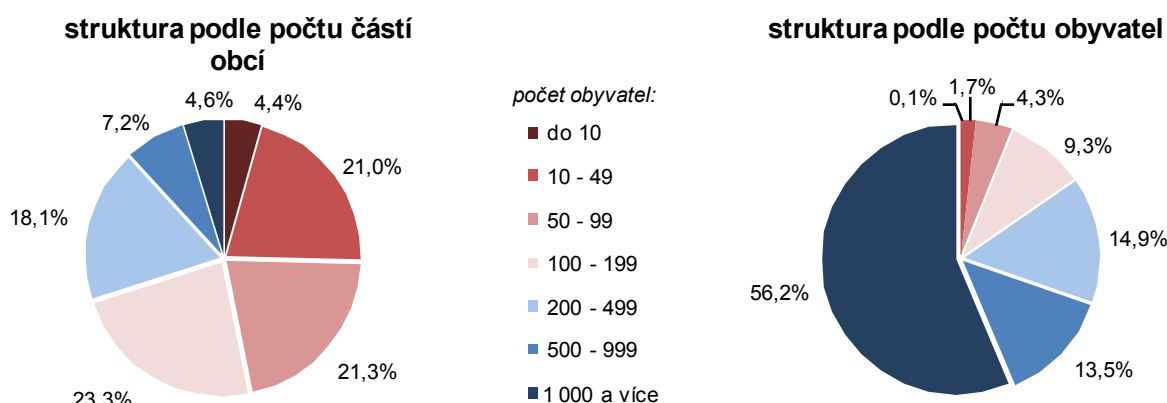
k datu sčítání 26,3 % obyvatel. Největší část populace kraje, více než pětina, žila v třinácti městech s 5 000 – 19 999 obyvateli, v nichž bylo sečteno 108 015 osob.

Složitost sídelní struktury

Skutečná sídelní struktura je ale ještě složitější než ukazuje i tak vysoký počet obcí. Mnoho obcí se dále dělí na části obcí a na základní sídelní jednotky. Část obce je evidenční jednotka vytvářená budovami s čísly popisnými a čísly evidenčními, přidělenými v jedné číselné řadě, která leží v jednom souvislém území a je vedena s ohledem na vnitřní dělení obcí na městské obvody nebo městské části.

Základní sídelní jednotkou se rozumí jednotka představující část území obce s jednoznačnými územně technickými a urbanistickými podmínkami nebo spádová území seskupení objektů obytného nebo rekreačního charakteru.

Graf 2.1 Velikostní struktura částí obcí

Vysoký počet částí obcí a základních sídelních jednotek

Obce v Kraji Vysočina se v době sčítání lidu dělily na 1 402 částí obcí a na 1 764 základních sídelních jednotek. Na jednu obec v kraji tak průměrně připadlo 1,99 částí obce a 2,51 základní sídelní jednotky. U značného počtu obcí platí, že obec je tvořena pouze jednou částí a jednou základní sídelní jednotkou, u některých je na druhé straně sídelní struktura velmi složitá, což platí zvláště o větších městech, která jsou v některých případech tvořena desítkami částí a základních sídelních jednotek.

Ve srovnání s úrovní celé České republiky i většiny jejích regionů je v Kraji Vysočina počet částí obce i základních sídelních jednotek připadajících průměrně na jednu obec nižší. Nejvyšší jsou tyto hodnoty v Karlovarském kraji (3,9 a 6,2), jen o málo nižší jsou v Libereckém kraji.

Nejsložitější sídelní struktura na Havlíčkověbrosku

Srovnání jednotlivých oblastí kraje ukazuje, že nejsložitější a nejčlenitější strukturu osídlení má na Vysočině okres Havlíčkův Brod (2,75 částí a 3,34 základní sídelní jednotky), za nímž těsně následuje okres Pelhřimov (2,68 částí a 3,04 základní sídelní jednotky). Naopak nejmenší počet částí i základních sídelních jednotek připadá na jednu obec v okrese Třebíč (1,35 částí obce a 1,83 základní sídelní jednotky).

2.2. Druh pobytu

Obvyklý a trvalý pobyt

Výsledky sčítání lidu, domu a bytu 2011 byly poprvé zpracovávány podle místa obvyklého pobytu. Místo obvyklého pobytu je definováno jako místo, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod., a kde je členem konkrétní domácnosti.

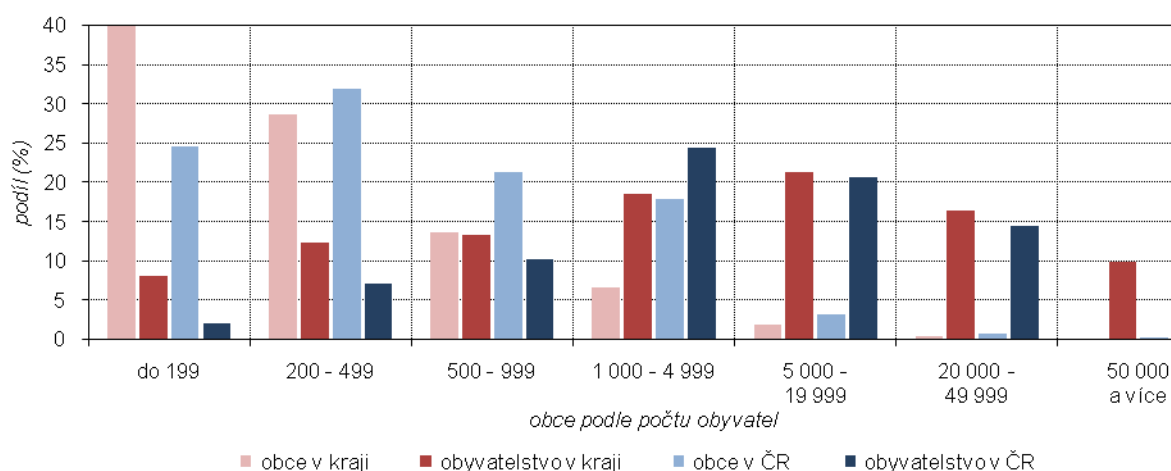
Předchozí sčítání se zpracovávala podle místa trvalého pobytu. Místem trvalého pobytu se rozumí adresa pobytu občana v České republice, kterou si občan zvolí zpravidla v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání.

2.2.1 Obvykle a trvale bydlící obyvatelstvo podle velikostních skupin obcí

	Osoby s obvyklým pobytem celkem	v tom s pobytem (%)		Osoby s trvalým pobytem celkem	v tom s pobytem (%)		Rozdíl mezi počtem osob s obvyklým a trvalým pobytem	
		obvyklým i trvalým	jen obvyklým		trvalým i obvyklým	jen trvalým	celkem	%
Kraj celkem	505 565	95,8	4,3	512 019	94,6	5,7	-6 454	-1,3
v tom obce s počtem obyvatel:								
do 199	41 148	95,7	4,5	40 535	93,7	6,8	613	1,5
200 - 499	61 914	95,8	4,3	63 352	94,4	5,9	-1 438	-2,3
500 - 999	67 322	96,1	4,1	67 471	94,4	5,9	-149	-0,2
1 000 - 4 999	93 996	96,0	4,1	92 368	94,6	5,7	1 628	1,8
5 000 - 19 999	108 015	95,9	4,2	114 094	95,0	5,3	-6 079	-5,3
20 000 - 49 999	83 095	95,7	4,5	83 592	95,1	5,2	-497	-0,6
50 000 a více	50 075	95,3	4,9	50 607	94,3	6,0	-532	-1,1

Méně osob s obvyklým pobytem Ve velké většině krajů České republiky byl počet obyvatel s obvyklým pobytem nižší než s trvalým, zvláště to platilo o krajích Karlovarském, Ústeckém a Moravskoslezském, v nichž tento rozdíl přesahoval dvě procenta. Více obyvatel s obvyklým než trvalým pobytem bylo sečteno pouze v Hlavním městě Praze a Středočeském kraji, téměř stejné byly obě hodnoty v Jihomoravském kraji. Na Vysočině byl počet obyvatel s obvyklým pobytem o 1,3 % nižší než s trvalým.

Graf 2.2 Sídlní struktura obcí Kraje Vysočina a České republiky (bez Hl. m. Prahy)

2.3. Způsob bydlení

Téměř 95 % populace kraje žije v bytech Veliká většina osob s obvyklým místem pobytu na území Kraje Vysočina bydlí v domech (503 688 osob) v objektech mimo bytový fond žilo 1 510 osob, především v nouzových obydlích a rekreačních chatách nebo chalupách. Z osob v domech 98,5 % bydlelo v bytech, v zařízeních (zejména domovech důchodců, penzionech pro důchodce, sociálních zařízeních) 1,3 %. Z osob v bytech žilo 64 % v rodinných domech, na bytové domy připadlo 33,6 %.

Tab.2.3.1 Obyvatelstvo podle způsobu bydlení

	Celkem	v tom		
		v bytech	v zařízeních	jinde
Bydlící osoby v domech	503 688	496 051	6 636	1 001
v tom:				
rodinné domy	322 281	321 952	217	112
bytové domy	169 047	168 498	519	30
ostatní budovy	12 360	5 601	5 900	859
v tom:				
ubytovací zařízení	498 176	491 885	5 396	895
z toho:				
ubytovny a svobodárny	848	176	652	20
studentské koleje	9	-	9	-
domovy mládeže, internáty	52	50	2	-
dětské domovy	222	2	220	-
ostatní zařízení pro děti a mládež	69	6	63	-
domovy důchodců	1 836	128	1 703	5
penziony pro důchodce	876	830	46	-
ústavy sociální péče pro postižené	902	17	885	-
kláštery a konventy	38	38	-	-
nemocnice, léčebná zařízení, lázeňské ústavy	269	44	221	4
zařízení pro krátkodobé ubytování	383	191	160	32
azylová zařízení	70	-	70	-
věznice, vazební věznice	735	7	728	-
provozní budovy ¹⁾	4 324	3 968	282	74
Bydlící osoby v objektech mimo bytový fond	1 510	x	44	1 466
z toho:				
rekreační chata, chalupa	604	x	x	604
nouzové obydlí, přístřeší	818	x	x	818
mobilní (pohyblivé) obydlí	44	x	x	44

¹⁾ provozní budovy s byty, správní úřady (ohlašovny pobytu) a jiné budovy nesloužící k bydlení

**Mezi bezdomovci
nejvíce svobodných
a rozvedených mužů**

V kraji bylo sečteno též téměř 370 bezdomovců, mezi nimiž jednoznačně převládají muži (téměř 87 %), nejčastěji svobodní nebo rozvedení. Z hlediska věkové struktury jsou bezdomovci tvořeni z drtivé většiny osobami v produktivním věku.

Tab. 2.3.2 Bezdomovci podle pohlaví, věku a rodinného stavu

	Celkem	v tom (%)		v tom věková skupina (%)		
		muži	ženy	0 - 14	15 - 64	65 a více vč. nezjištěno
Bezdomovci	367	86,6	13,4	2,5	93,2	4,4
z toho podle rodinného stavu:						
svobodní, svobodné	162	86,4	13,6	5,6	94,4	0,0
ženatí, vdané	19	73,7	26,3	x	78,9	21,1
rozvedení, rozvedené	174	90,8	9,2	x	94,8	5,2
ovdovělí, ovdovělé	11	45,5	54,5	x	72,7	27,3